

## TÜRKÇE'DE BİLDİRME KİPLERİNDE ZARF KULLANIMLARINA DAYALI ANLAM ÖZELLİKLERİ

Nesrin KAYA\*

### Özet

*Bu çalışmada, Türkçe'de bildirme kiplerinin dilin işlevlerindeki yeri örneklere dayalı olarak incelendi. Dilbilgisinde a) Bildirme kipleri (haber kipleri), b) Tasarlama kipleri (istek kipleri) olarak ikiye ayrılan kiplerden bildirme kiplerinin ek işlevlerine dayalı anlam belirlemesi bu kip kullanımlarını açıklamaya yeterli olmamaktadır. Asıl işlevleri bildirme olan bu kipler, almış oldukları zarfların anlam değeri ve metin düzeyindeki anlamsal değerlendirmeler dikkate alındığında tasarlama kiplerinin işlevlerine kaydığı, bildirme kiplerinden farklı anlamsal bütünlük oluşturdukları görülür. Sonuç olarak Türkçe'de kip olgusunu tam olarak açıklayabilmek için metin bütünlüğüne dayalı biçim ve anlamın birbirini bütünülediği incelemeler yapılması gerektiği örneklere dayalı olarak ortaya atıldı.*

**Anahtar Sözcükler:** *kip, dilin işlevleri, bildirme kipleri, zarflar, bildirme kiplerinde anlam.*

Dilin, beş temel işlevinden söz edilebilir:

*“a. Betimleme işlevi, b. Anlatım işlevi, c. Toplumsal işlev, d. Çağrı işlevi, e. Yazınsal işlev.*

*Betimleme işlevi, iletişim ortamında alıcıya gerçek bilgileri aktarmak için kullanılan işlevdir. Anlatım işlevi, göndericinin duyguları, düşünceleri, öncelikleri, ilkeleri, önyargıları ve geçmiş deneyimleri hakkında bilgi veren işlevdir. Toplumsal işlev, seslenme, birisine hitap etme, konuşma biçimi, kiplik vd. özellikleri içerir. Çağrı işlevi, gönderici tarafından söylenen ya da yazılan dilsel birimlerin alıcıda uyandırdıkları etkidir. Yazınsal işlev, iletişim sürecinde dilin yaratıcı ve sanatsal kullanımını içeren işlevdir.” (Kılıç 2002: 32). Bu işlevlerin gerçekleştirilmesinde etken olan temel öğelerden biri dildeki kip kullanımlarıdır.*

*Aksan'a göre kip, “eylemin bildirdiği devininin, oluşun, kılınışın konuşan açısından ne tarzda, ne yolda yansıtıldığını gösterir” (2000: 101).*

*Korkmaz, kipi, “fiil kök veya gövdesinin gösterdiği oluş ve kılışın zaman ve şahıs kavramlarına bağlı olarak ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisi” olarak tanımlar (1992:103).*

---

\* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Ediskun'a göre kip, “*fiil kök ya da gövdelerinin –zaman ve biçimlere göre- türlü morfeylemlerle, yani eklerle girdikleri kalıplara denir*” (1992: 173).

Banguoğlu, kip oluşumunu şöyle açıklar: *Zaman (ve varsa tarz) eki ile uzatılmış bir fiilin tekli ve çoklu kişi ekleri almasıyla bir kip (temps) meydana gelir* (1986: 442, 443).

Demir ve Yılmaz, “*geleneksel ayırıma göre Türkçenin fiil çekim eklerinin zaman ve tasarlama kipleri olarak ikiye ayrıldığını; ancak bu ayırımın kullanım özelliklerini tam yansıtmadığını, kip konusunun Türkçe'nin karmaşık sorunlarından biri olduğunu*” ifade ederler (2003: 187).

Vardar, kipi, “*eylemin belirttiği oluş karşısında konuşucunun tutumu*” olarak tanımlar ve “*kip teriminin zaman terimi gibi salt bir nitelik taşımadığını, bir kipi birden çok kipsel değer anlatabileceğini*” belirtir (1998: 141).

Ergin, nesnelere hareketlerinin oluşum biçimine göre kipleri iki grupta inceler:

- a) *Ortaya çıkan veya çıkacak olan hareket: bildirme kipleri,*
- b) *Ortaya çıkması tasarlanan hareket: tasarlama kipleri* (1984:288).

Kocaman ve Osam, kipi, “*konuşur / yazarın eylemin belirttiği iş, oluş, durum konusundaki tutumunu yansıtan dilbilgisi ulamı*” olarak tanımlarlar ve Türkçe'de kiplerin “*haber*” ve “*isteme*” kipleri olarak ikiye ayrıldığını belirtirler (2000:76). Ayrıca Kocaman “*dilde iç ve dış etmenlerin karşılıklı etkileşimini en iyi gösteren öğelerden birinin kip olduğunu*” belirtir (1981: 81).

Kipler, herhangi bir olay, iş ya da durumla ilgili bildirme-betimleme-bilgilendirme ve bu olay, iş ya da durumlarla ilgili fikir belirtme, çıkarım yapma, varsayımda, öneride bulunma vb. işlevlerde kullanılır.

Bu işlevlere göre genel olarak iki tür kipten söz edilir:

- a) *Bildirme(haber) kipleri, b) Tasarlama (istek) kipleri.*

Bildirme kipleri, dilin betimleme işlevinde, olaylar, işler ya da durumlar hakkında bilgilendirme ve açıklama amacı ile kullanılır. Tasarlama kipleri ise bu olay ve durumlarla ilgili önerileri, öznel bakış açılarını ifade etmek amacı ile kullanılır. Tasarlama kiplerinin bildirme kiplerine oranla daha geniş bir işlev alanı olduğunu söyleyebiliriz. Zira dilin işlevi sadece bilgilendirme değildir; olaylar üzerinde yorumda, öneride bulunmak ve kişiler arası iletişimi öznelliğe dayalı olarak ifade etmek de dilin anlatım zenginliğini sağlayan işlevlerdendir.

Böyle genel bir gruplandırma yapılmasına rağmen, kipler sadece bazı biçimsel dilbilgisi kurallarına, eklerin işlevlerine dayalı olarak açıklanamaz. Bu durumda göreve ve anlama dayalı (notional) ölçütler kullanma gereği doğar (bkz. Palmer:2001).

Bildirme kiplerinde, gerçekleşmiş, gerçekleşen ya da gerçekleşeceğini düşündüğümüz iş, olay, durumlar dile getirilir. Tasarlama kiplerinde ise bir bildirim kesinliği yoktur. İfade edilen bilgi ile ilgili olarak şu üç durumdan en az biri geçerlidir:

a) *Anlatıcı, ifade ettiği iş, olay ya da durumun doğruluğundan emin olmayabilir,*

b) *İş, olay, durum gerçekleşmemiştir,*

c) *İş, olay, durum varsayım ya da öznel çıkarımdır (Palmer: 2001).*

Bu çalışmada bildirme kiplerinin sözü edilen iş, olay, durumun, her zaman bildirme-betimleme işlevinde kullanılmadığı, öznenin kişisel deneyimlerini bakış açılarını ifade eden anlatım, toplumsal ve çağrı işlevlerinde kullanıldığı örneklere dayalı olarak incelendi. Bu kullanımlarda zarfların ve edatların bildirme kiplerine kattıkları farklı anlam özellikleri saptandı. Örnekler Hacıeminoğlu'nun Türk Dilinde Edatlar ve Korkmaz'ın Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) adlı eserlerinde edebi eserlerden alınan örnek cümlelerdir.

Bildirme kipleri olarak, a) *Görülen geçmiş zaman (geldi, gördüm vb.),*

b) *Öğrenilen geçmiş zaman (gelmiş, görmüşüm vb.),*

c) *Şimdiki zaman (geliyor, görüyorum vb.),*

d) *Gelecek zaman (gelecek, göreceğim vb.),*

e) *Geniş zaman (gelirim, görürüm vb.)*

türleri esas alındı.

Zarf olarak işlevleri bakımından, a) tarz (nitelik bildirenler, durum bildirenler), b) azlık-çokluk(miktar), c) soru zarfları esas alındı (Korkmaz 2003:495).

Zarfların bildirme kipinde çekimlenmiş fiile kattıkları anlam özellikleri incelendi, bildirme kipinin anlamsal değişikliğe uğrayıp uğramadığı belirlendi ve buna göre bazı gruplandırmalar yapıldı.

#### **Deyimleşmiş İfadeler:**

Fiiller, yalın olarak ya da kelime grubu içinde yan anlamda kullanıldığında kip asıl ifade ettiği zaman vurgusunu kaybeder, yan anlama odaklı anlam yoğunluğu kazanır. Zaman bildirimi ikinci planda kalır ve öznenin duygu durumu vurgulanır. Böylece cümle betimleyici işlevin yanı sıra anlatım işlevini yüklenir; öznel anlatım kazanmış olur:

*Belki de bütün ömrünce ikisini beraber görmeye alıştığı için, ayrı ayrı yerlerde yattıklarını düşünmek ona ağır geliyordu. (TTG, 500)*

*Handan kendisini **bezgin mi bezgin buluyordu**. (TTG, 500)*

*Biz tiryakiliğimizden, sahne rüyalarından koştuk mu sünepeleşir, bitkinleşir, **damla damla erir gideriz**. (TTG, 508)*

*İki gönül bir olunca / Samanlık seyranmış ama / İki çıplak da olsa olsa /bir hamama **yakışmış**. (TTG, 510)*

*Hele size o söz **hiç düşmezdi**. (TDE, 244)*

*Hele mehtab da varsa / Üstünde **at koşturacağım gelir**. (TDE, 244)*

*Mazlumeyi Azize'nin elinden kurtarmak için kendisini Allah tarafından **memur edilmiş gibi görüyordu**. (TTG, 511)*

#### **Tezlik Bildirme:**

Tezlik bildiren zarflar bildirme kipinde çekimlenmiş fiile tezlik anlamı katar. Bu kullanımlara daha çok geçmiş zaman ve gelecek zaman bildiren kiplerde rastladık. Kesinlik anlamı belirgin olan geçmiş ya da gelecek zaman bildirimleri, kendi zaman dilimleri içinde tezlik anlamı yüklenirler. Yükleme tezlik anlamı yükleyen zarflardan bazıları şunlardır: *birden, birdenbire, çabucak, neredeyse, ...-ıp gel-*. Bu kullanımlar, anlatıcının ya da öznenin zaman akışı ile ilgili öznel çıkarımını yansıtan anlatım işlevli cümlelerdir:

*Arkadaşımın mavi gözlerindeki eski neşe **birden soldu**. (TTG, 460)*

***Birdenbire** kafasına yeni bir tecrübe **fikri geldi**. (TTG, 500)*

*Güzelim yaz **çabucak geçip gitti**. (TTG, 501)*

*Sen de kölelerine karşı **gülünç olma, padişahlığını takın, taşra (dışarı) çık, neredeyse** vezirler, hocalar, ocak ağaları elini öpmeye **gelecek**. (TTG, 458)*

#### **Pekiştirme Bildirme:**

Bildirme kipinde çekimlenmiş fiiller, cümlede verilmek istenen öznel iletiye göre zarflar ile kullanım alanına çıkmış, öznel çıkarım üzerinde yoğunlaşan bir anlam kazanmışlardır. Bu kullanımlar, betimleme işlevinin yanı sıra öznenin ya da anlatıcının cümlede anlatılan olaya karşı tutumunu yansıtan anlatım, toplumsal ve çağrı işlevlerini yerine getirirler:

*Hele bizdeki prensiplerden **öylesine öğreniyor**. (TTG, 504)*

*Üstüne başına **hiç bakmıyor**. (TTG, 508)*

*Ayşe'nin yaptığı resim o derece **güzelmiş ki** görenler **bayılmış**. (TTG, 519)*

*Genç kız, şık kıyafetiyle **olağanüstü görünüyordu**. (TTG, 522)*

Aşağıda görülen geçmiş zaman kipindeki örnekte, birkaç sözcük ile pekiştirilmiş olan kip, aynı zamanda bir sitem anlamı da yüklenmiş; böylece

cümle, betimleme, anlatım, toplumsal işlevlerinin yanı sıra çağrı işlevine yönelik bir anlam yoğunluğu kazanmıştır:

*Amma da uzattın artık!* (TDE, 232)

#### **İstek ve Olasılık Bildirme:**

Bildirme kipinin en yaygın olarak olasılık ifadesi taşıyan öznel anlam yüklediğini saptadık. Geniş zaman, gelecek zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipleri zaten zarfsız kullanımlarda da bağlama bağlı bir olasılık anlamı ifade eder. Ancak zarfla bu olasılık vurgulu bir biçimde dile getirilir. Görülen geçmiş zaman gibi kesinlik bildiren bildirme kipinde bile zarflı kullanımlarda olasılık anlamına rastlanır.

Aşağıda hem olasılık hem istek anlamı yüklenen örneklere yer verilmiştir. Bu cümlelerin anlatım ve toplumsal işlevleri vardır:

*İnşallah günün birinde rahatsız ederiz.* (TTG, 505)

*Anası kızını tanyor. Bu çocuğa ilaç içirmenin daha kolay yolu yoktur. Bu şimdilik böyle gidecek. Büyürse **belki değişir**.* (TTG, 509)

***Belki** yalnız biraz **sükun bulurum**.* (TDE, 125)

En yaygın kullanımlarına rastladığımız, olasılık bildiren örnekler, betimleme ve toplumsal işlevlerde kullanılmıştır:

*Sesler, ayak sesleri, kesilmez çıtırtılar!*

*Bana gelen müjdeyi **galiba caydırdılar**.* (TTG, 509)

*Benim adımla iştince şöyle bir durdu, **galiba beni tanımış olacak**.* (TTG, 509)

***İhtimal** onun da bir Leylâsı vardı.* (TTG, 509)

***Ola ki**, seller bu alçak duvarları aşır sitenin evlerini de **basar**.* (TTG, 510)

*Yeryüzünde ilk canlı soluk almaya başladığı zaman, **belki de** olmak gibi, korunmak gibi duygulardan çok **uzaktaydı**. Onların ne olup ne olmadığını bilmiyordu.* (TTG, 521)

*Arkadaşlarımız yoldalar zaten, **biraz sonra**, teker teker **ulaşırlar** buraya.* (TTG, 515)

***Belki** hâlâ o eski besteler **çalınır** / Gemiler geçmeyen bir ummanda* (EDE, 126)

*Bu gece **belki** beni **uyutmazlar**.* (EDE, 126)

*Mariz idim, **ihtimal ki** hâlâ şifa **bulmamışumdur**.* (TDE, 160)

***Belki de** vasiyet ediyordu.* (TDE, 232)

***Bakarsın** ağaçtan öte **yol gider**.* (TDE, 123)

*Vakt olur pek sapa yerlerde **bakarsın dolaşır**.* (TDE, 123)

*Bir gün gelir bu çocuklar da büyüyüp iş gücü sahibi olurlar zâhir.* (TDE, 215)

“San-, zannet-, farz et-” fiilleri, yalın haldeki anlamları nedeniyle, kip ekinin yüklendiği zaman anlamı çerçevesinde cümleye olasılık anlamı ve anlatım işlevi yükler:

*Bu konuda onun az çok deneyimi vardır sanıyorum.* (TTG, 516)

*Zannederim Çarşambaya nikah merasimi oluyor.* (TDE, 156)

*Böyle yapmakla beni memnun edebileceğini sanıyor.* (TDE, 215)

*Farz edelim ki buraya ısınmadınız. O zaman ne yapmayı düşünüyorsunuz?* (TTG, 510)

#### **Olumsuzluk ve Sitem Bildirme:**

Kimi örneklerde, biçim olarak olumlu fiil, olumsuz; biçim olarak olumsuz fiil ise olumlu anlam ifade eder. Bu örneklerde biçimle anlam arasında fark söz konusudur. Bu kullanımlarda, söylediğinin tersini anlatmak isteyen öznenin “sitem” anlatımı vardır. Bu cümleler toplumsal ve anlatım işlevlerindedir:

*Hani bana istediğim kitapları getirecektiniz.* (TTG, 505)

*Hani beni yalnız bırakmayacaktın.* (TTG, 505)

*Sanki bizlere başvurdu da sana imkan tanımadık.* (TTG, 506)

*Sanki araştırmış da bulamamış.* (TTG, 506)

*Sanki bu da bir işmiş gibi!* (TTG, 506)

Aşağıda anlatım ve toplumsal işleve dayalı cümlelerde, öznenin-anlatıcının “sitem, önemsememe” özneliği dile getirilmiştir:

*Amma yaptın ha!* (TDE, 118)

*Aman hep o kara kaplı kitap... Başka yok mu? Yazmış da ne olmuş? Sizden başka kim onu okuyor?* (TDE, 236)

*Koş diyen olmadı ya!* (TDE, 257)

*Söyledik ya kuzum!* (TDE, 257)

*Kız o ne düştün mü yine!* (TDE, 258)

*Ecel gelince ha olmuş ha olmamış kimse!* (TDE, 263)

Kimi örneklerde, soru sözcüğü / soru eki ya da zarf, bildirme kipinde olumlu olarak çekimlenmiş yükleme olumsuzluk anlamı katmıştır. Bu söylem, anlamdaki olumsuzluğu ve sitemi pekiştirmiş, yüklem zaman vurgusunu düşürmüştür:

*Zaten son zamanlarda bir fahişeden ne farkı kalmıştı?* (TDE, 216)

Kimi soru cümleleri “*pişmanlık*”, “*sitem*” ve bu duygulara bağlı olan “*gereklilik*” anlamında bir öznellik taşır. Bunlar, anlatım ve toplumsal işlevlerde kullanılan cümlelerdir:

*Nasıl oldu? Nasıl birdenbire insanlıktan çıktım? Artık ebediyen dönemeyeceğim bu cennetten nasıl bu cehenneme yuvarlandım? Nasıl, nasıl?* (TTG, 523)

*Oğlan sormakta haklı / Hiç aşktan ölünür mü* (TDE, 245)

*Böyle de imtihan mı olur?* (TDE, 232)

Bazı örneklerde soru sözcükleriyle oluşturulan cümlelerin, “*sitem*” ve “*gereklilik*” anlamları “*da*” bağlacı ile vurgulanmıştır:

*Nasıl da yalan söylüyorsun! Nasıl da inanyorsun bu saçmalara* (TDE, 233)

*Bilmem ki bugün ye'se nasıl oldu da düştün.* (TDE, 235)

*Fakat nasıl olmuş da akıllara durgunluk veren bu servetten bir kuruş kalmamış.* (TDE, 236)

#### **Kesinlik Bildirme:**

Yan işlev olarak olasılık bildiriminde kullanılan gelecek zaman kipi, “*kesinlik*” anlamı taşıyan zarflarla kullanıldığında, “*olasılık*” anlamı, öznel çıkarım yansıtan “*kesinlik*” anlamına dönüşür. Cümleler anlatım ve toplumsal işlevlerini yüklenir:

*Bu sekiz yüz lirayı verirse muhakkak açlıktan ölecekti.*

*İlle de içkiden vaz geçeceksin.* (TDE, 246)

*Kan dökeceğiz ille Edirne bizim olacak.* (TDE, 246)

*Belki değil muhakkak ölümden kaçtığını sanacak.* (TDE, 249)

*Artık âdet oldu, mutlaka her çıkışta tesadüf edeceğiz.* (TDE, 249)

Geniş zaman ve öğrenilen geçmiş zamanın da anlam özelliklerinden biri olan “*olasılık*” anlamı “*kesinlik*” bildiren zarflarla “*kesinlik*” çıkarımına dönüşmüştür:

*Belki, hattâ hiç şüphesiz dünya fırtınalarının rüzgârları ve saikaları bu tahtadan yapılmış.* (TDE, 158)

*Vallahi, rahatsızlığından hiç eser kalmamış!* (TTG, 457)

*Ölürüm de dönmem.* (TDE, 234)

*Muhakkak yatsıdan sonra kahvelerden evlerine son dönenlerin ayak sesleri işitilir.* (TDE, 249)

*Saati gelince cin mutlaka çarpar.* (TDE, 249)

*Beni dinle ve ne dersem yapacağımı va'd et; çünkü aksi halde **emin ol ki otele kadar geliriz.*** (TDE, 116)

Şimdiki zamanda çekimlenmiş yüklemın kesinlik anlamı “*billahi*” zarfıyla sağlanmış ve şimdiki zaman, öznenin çıkarımını ifade eden anlatım, toplumsal işlevde kullanılmıştır:

*Kardeş lacivert size her renkten ziyade **yakışıyor billahi!*** (TTG, 456)

Görülen geçmiş zaman kipinde çekimlenen fiil, “*kesinlik*” bildiren zarfla kullanılmıştır. Geçmiş zamanda olan kesin olay ya da durumlar için kullanılan görülen geçmiş zaman kipinin kesinlik anlamı “*yoksa*” ile şarta bağlı olasılığa dönüşmüş, “*muhakkak*” zarfı ise bu olasılığı tekrar kesinliğe dönüştürmüştür:

*Bakalım var mı ışık? **Yoksa muhakkak uyudu.*** (TDE, 123)

#### **Yeterlik Bildirme:**

Şimdiki zamanda ve geniş zamanda çekimlenmiş fiiller, yeterlik anlamını yüklenmiştir. Bunlar, öznel çıkarım ya da varsayımı anlatan toplumsal işlevli cümlelerdir:

***Acaba** tarihte neden bazı milletler devlet **kuruyorlar** da, bazıları kuramıyorlar?* (TTG, 510)

*Ahde riâyet **ancak bu kadar olur.*** (TDE, 119)

#### **Gereklik Bildirme:**

Aşağıdaki örnekte geçmiş zaman değil, içinde bulunulan anla ilgili bir gereklik anlamı vardır. Cümlede ifade edilen “*yolu arama zamanı gel-*” ifadesi geçmişe de gönderim yapan bir süreç bildirmekte; bunun yanı sıra içinde bulunulan zamanla ilgili gerekliliği dile getirmektedir. Cümle, toplumsal, çağrı ve anlatım işlevlidir:

*Senin için **yolu arama zamanı gelmiş.*** (EDE, 103)

#### **Nitelik Bildirme:**

Cümlenin öznesinin niteliklerini anlatmak amacıyla bildirme kipinde kurulmuş cümlelerde zaman bildirme ikinci planda kalır. Bu cümleler dilin anlatım, toplumsal ve çağrı işlevlerini yansıtan örneklerdir:

*Çok okur, **cesur düşünürdü.*** (TTG, 501)

*Zehra çocukluğundan beri **gayet kiskanç idi.*** (TTG, 508)

#### **Asıl Zamandan Farklı Zaman İfadesi Bildirme:**

Aşağıda “*bugün, şimdi vb.*” zaman zarflarının görülen geçmiş zamanda çekimlenmiş yüklemle kullanımı, içinde bulunulan anda yapılan iş ya da oluşu bildirmektedir. Ayrıca cümlelerde anlatılan olay, iş ya da durumla ilgili öznel çıkarımlar da dikkat çeker:



**Bugün** buraya **sırf** sizi görmek için **geldim**. (TTG, 512)

**Bir de** İstanbul'a **geldim** ki bütün çarşı Pazar / naradan çalkalanıyor, öyle ya hürriyet var. (TDE, 130)

*Meydan-ı suhanda yok iken sen gibi er*

**Bir şâir-i rum oldu** sana **şimdi** beraber. (TDE, 14)

Zavallı çocuk **bir an geldi ki** adeta **korktu**. (TDE, 115)

**Akıbet, başladı** mahfilde hazin bir feryad. (TDE, 116)

Aşağıdaki örneklerde, tekrarlanan fiilden içinde bulunulan anı ifade eden bir kesit bildirimi vardır. Geçmiş zamanda tamamlanmış bir olay, iş, durum anlamı yoktur:

**Ah işte yine ipin ucunu kaçırdım**. (TTG, 514)

İstanbul'u **duydum daha bir kere** sesinde. (TDE, 238)

Aşağıdaki örneklerde görülen geçmiş zaman kipinde çekimlenmiş yüklem, tamamlanmış bir olay, iş ya da durumu değil, devam eden bir olay, iş, durumu ifade etmektedir.

Bununla beraber etrafındaki boşluk **derinleştikçe derinleşti**. (TDE, 132)

Bununla beraber, **dâimâ soğuk ve heyecansız kaldı**. (TDE, 132)

Geniş zaman kipinden çekimlenmiş fiiller, kimi örneklerde zarfla kullanılmadan da olasılık anlamı taşır:

*Dünyada taşınacak bir kuru başınız var / Onu da ne tarafa olsa götürürsünüz*. (TDE, 230)

Bakın beşik de getirdim, bakın **yatar mı şuna?** (TDE, 123)

Bir gün hasretiyle için **titrer de / Anarsın** bu derin tatlı uykuyu. (TDE, 234)

Aşağıdaki örnekte geniş zaman kipi, gelecek zaman bildirmektedir:

*Vaktin olursa gelmeğe çalış, değilse ben **gelirim***. (TDE, 141)

Aşağıdaki örnekte ise şimdiki zaman, geniş zaman kipinin yerine kullanılmıştır:

“Sana da acı çektirecekler” yengemin bu sözünü **hep hatırlıyorum**. (TTG, 456)

### **Sonuç:**

Bildirme kiplerinin dilbilgisel belirleyicileri, sadece kip ekleri değildir. Kip eki almış bir fiilin yanı sıra, edatlar ve zarflar, çekimlenmiş bir fiilin anlamında etken olan önemli öğelerdendir. Ayrıca bildirme kiplerinin dar anlamda cümle, geniş anlamda metine ve bağlama dayalı anlamsal çözümlenmeleri

yapılmalıdır. Salt biçimsel işaretler, çekimler, kiplerin anlamını çözümlmek için yeterli değildir. Kipler ile ilgili bazı gruplandırmalar, kuralları öğrenme bakımından bir kolaylık sağlasa da dilin kullanım genişliği ve esnekliği çoğu zaman bu gruplandırma veya tanımlamalarla açıklanamamaktadır. Bu çalışmada bildirme kipleriyle ilgili saptadığımız örnekler bunu kanıtlamaktadır.

Bildirme kipinde çekimlendiği halde, dilbilgisel işlevi ve / veya anlamsal değeri olan kelimelerle kullanımı nedeniyle tasarlama kipinin değişik anlamsal özelliklerini yansıtan bildirme kipi örnekleri vardır.

Sonuç olarak, bildirme kiplerinin bağlamdan kopuk olarak incelenemeyeceği, bu incelemelerde dilin çok yönlü ve devingen bir sistem olduğu dâimâ göz önünde bulundurulması gerektiği örnek kullanımlarla ortaya konmuştur.

### KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2000), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK yayınları.
- Banguoğlu, Tahsin (1986), *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK yayınları.
- Demir, Nurettin ve Yılmaz, Emine (2003), *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Ediskun Haydar (1992), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1984), *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kılıç, Veysel (2002), *Dilin İşlevleri ve İletişim*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Kocaman Ahmet ve Osam Necdet (2000), *Uygulamalı Dilbilim-Yabancı Dil Öğretim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Hitit Yayınları.
- Kocaman, Ahmet (1983), "Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1980-1981*: 81-85.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Palmer, Frank R. (2001), *Mood and Modality*, 2nd ed. Cambridge University Press, Cambridge Textbooks in Linguistics. (www.linguistlist.org).
- Vardar, Berke vd. (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi.

### Kısaltmalar ve Taranan Eserler:

- TDE: Hacıeminoğlu, Necmettin (1984), *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- TTG: Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK yayınları.